

## דברי תורה לפרשת השבוע, וארא

מאת הרב ישראל סמט



### תורת ההנהגה והשכנוע

"הן אֲנִי עַרְל שְׁפֹתַיִם וְאֵיךְ יִשְׁמַע אֱלֹהֵי פִרְעֹה? (ו, טו.)". כך אמר משה לקב"ה אחרי שניסה לדבר עם העם ולא שמעו אליו.

דבריו של משה מפליאים. המתבונן בדברי משה לאורך התורה, לא מתרשם שהיו לו קשיי דיבור! כלשון המדרש (הוספה לתנחומא בובר דברים ס"א): "הפה שאמר לא איש דְּבָרִים אֲנֹכִי (ד, ט), אמר אֱלֹהֵי הַדְּבָרִים! (דב' א, א)". כלומר: משה רבינו שאמר על עצמו שאינו איש דברים מתגלה בהמשך התורה כאיש דברים, כמי שנואם את כל ספר דברים. מדוע אם כן הציג משה את עצמו כ'כבד פה וכבד לשון' (ד, ט)? ניתן לומר שבמשך השנים משה למד לדבר (ר' זוהר שמות כה, ב), או שהקב"ה היה עם פיו וכדומה. הסבר אחר עולה מתוך התבוננות במעשי משה בצאתו אל אחיו, בפרק ב.

המעשה הראשון עליו מספרת התורה הוא (ב, יא-יב):

וַיְהִי בַּיָּמִים הָהֵם וַיִּגְדֵּל מֹשֶׁה וַיֵּצֵא אֶל אָחָיו וַיֵּרָא בְּסִבְלֹתָם וַיֵּרָא אִישׁ מִצְרַיִם מִכָּה אִישׁ עִבְרִי מֵאֲחָיו. וַיִּפְּן כֹּה וְכֹה וַיֵּרָא כִּי אֵין אִישׁ וַיִּדְּ אֶת הַמִּצְרַיִם וַיִּטְמְנֵהוּ בַּחֹל.

המעשה נוגע לארועים שבין ישראל לבין המצרים: מצרי מכה עברי. משה בוחר להלחם את מלחמת עמו ולהכות במצרי. מעשה זה מטרים את המסופר בפרשות הבאות: משה עתיד להכות את מצרים בעשר מכות. המעשה השני שונה (ג, ט):

וַיֵּצֵא בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי וַהֲנֵה שְׁנֵי אֲנָשִׁים עִבְרִים נָצִים וַיֹּאמֶר לְרָשָׁע לָמָּה תִּכֶּה רֵעֶךָ.

במעשה זה מדובר בשניים מאחיו, על כן משה ניגש לפתרון הבעיה בצורה אחרת. משה לא הסתפק בהצלת המוכה. הוא ניסה להביא את המכה להבנה שלא טוב הוא עושה. כדי לשכנעו בכך, משה ניסה את כוחו בפיו - בתוכחה. אלא שפנייתו של משה לרשע נכשלה. הוא כפר בזכותו של משה להתערב, דבריו מרמזים לאיום על משה להלשין עליו לפני פרעה, שאפשר שגם התממש (ד-טו):

וַיֹּאמֶר מִי שְׂמֵךְ לְאִישׁ שֶׁר וְשִׁפְט עֲלֵינוּ הֲלֹהֵרְגֵנִי אֵתָּה אִמֵּר כְּאִשֶׁר הִרְגַּתְּ אֶת הַמִּצְרִי וַיִּירָא מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אָכֵן נֹדַע הַדָּבָר.

וַיִּשְׁמַע פְּרַעֲה אֶת הַדָּבָר הַזֶּה וַיִּבְקֹשׁ לְהַלְג אֶת מֹשֶׁה וַיִּבְרַח מֹשֶׁה מִפְּנֵי פְרַעֲה וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ מִדְיָן וַיֵּשֶׁב עַל הַבְּאֵר. מסקנת משה בעקבות מעשה זה היתה, שעל אף שכוחו רב לו בהכאת המצרים, הוא לא הצליח לשכנע באמצעות דיבור.

כשניסה משה את כוחו בדיבור, הוא פנה ישירות לרשע והוכיחו. והנה במקום שהתוכחה תתקבל, היא עוררה התנגדות. נראה שה'רשע' חווה גם את דיבורו של משה כמין מכה. משה הכה בשבט פיו.

שני המעשים הראשונים אותם סיפרה התורה על משה, בונים את האופן שבו משה עתיד לתפוס את עצמו. לאחר מכן, כשהקב"ה שלח את משה להוציא את בני ישראל ממצרים, משה שאל את הקב"ה שאלות בהן העלה את הקשיים הצפויים לו בביצוע שליחותו. ה' השיב על שאלות משה, והוא קיבל את תשובות ה' והיה מוכן להיות שליח יד ה' להכאת המצרים. אך את תשובת ה' לטענה אחת, משה התקשה לקבל. על טענת משה שאינו איש דברים והוא כבד פה וכבד לשון, ענה ה' (ד, יא-יב):

וַיֹּאמֶר ה' אֵלָיו מִי שֵׁם פֶּה לְאָדָם אוּ מִי שְׁוֹם אֶלֶם אוּ חֶרֶשׁ אוּ פֶקֶם אוּ עֵנָר הֲלֹא אֲנֹכִי ה'. וַעֲתָה לֵךְ וְאֲנֹכִי אֶהְיֶה עִם פִּיךָ וְהוֹרִיתִיךָ אֶשֶׁר תִּדְבָּר.

דווקא תשובה זו התקשה משה לקבל! הסיבה לכך היא שמה לא האמין ביכולתו להשתמש בדיבור ולשכנע למשה היה קל יותר להשתכנע בכך שיוכל לחולל ניסים, לעשות אותות לפני העם ולפני פרעה, מאשר להשתכנע בכך שהוא עצמו יכול להשתנות.

לכן היה צורך לצרף את אהרון לשליחות משה. על אהרון אמר ה': וַדַּעְתִּי כִּי דַבָּר וַדַּבָּר הוּא (ד, טז). תפקידו של אהרון יהיה להשלים את משה על ידי שכנוע בדיבור פיו.

אמנם התורה עתידה לספר גם על אהרון המשתמש במטה כדי להכות (ז, יט; ח, א ועוד) ועל משה המשתמש בפיו ומשכנע. עם זאת, התכונות היסודיות נותרו בעינן. אפשר שבכך מתבאר חטא מי מריבה. כידוע, פירש רש"י שם (במד' כ, יא-יב) שהחטא היה שמשה הכה בסלע ולא דיבר אליו כפי שנצטווה. ברגע משבר, חזר משה להתנהגותו הראשונית, כפי שתפס את עצמו – כמי שיודע להשתמש במטה ולהכות, כמי שיודע להציב את האמת הצרופה ופחות כמי שיודע לדבר ולהדבר. תכונות אלה היו נחוצות ביציאת מצרים ובמתן תורה, אך לא הספיקו כדי להנהיג את העם בארץ ישראל. על כן נגזר על משה שלא יכנס לארץ.

אם כן, כבדות הפה והלשון וערלת השפתים אינן בהכרח חוסר יכולת פיזי. ביטויים אלה בפי משה, משקפים את הראיה הסובייקטיבית שלו את עצמו. משה חווה את עצמו כמנהיג באמצעות מעשיו, אך כמתקשה לשכנע באמצעות דיבורו.

כאמור, הנחת יסוד המובלעת בדברים היא שמנהיג נבחן לא רק ביכולתו ליצור בפועל את מה שהוא חושב לנכון, אלא גם ביכולתו לשכנע את עמו. מצופה ממנהיג השואף להוביל עם או ציבור לשינוי, להיות מסוגל להשתנות ולהתאים את דרכו לצורך העם.

במצבים רבים בחיים אנו מנסים להנהיג. הורים מציבים גבולות לפני ילדיהם ואומרים להם את הדבר הנכון והטוב. אלא שאין די בכך. מנהיג טוב צריך גם לשכנע, להביא את הילד להכרה מהו הטוב. הורים מרגישים פעמים רבות שהם אומרים את הדבר הנכון, שהם מציבים כללי התנהגות נכונים ובכל זאת הילדים אינם משתכנעים... אלא שאין די לומר את הדבר האמיתי והנכון. נחוצה גם מידתו של אהרון, גם אם לשם כך ההורה נדרש להשתנות בעצמו.

התורה לא כתבה במפורש כיצד דיבר אהרון, אך ממה שראינו נובע שאהרון ידע לדבר באופן המתקבל על הלב. ואפשר שכבר כאן מצטיירת דמות אהרון כפי שתאר אותה הלל הזקן: אוהב שלום ורודף שלום, אוהב את הבריות ומקרבן לתורה (אבות א, יב).

הרב ישראל סמט